

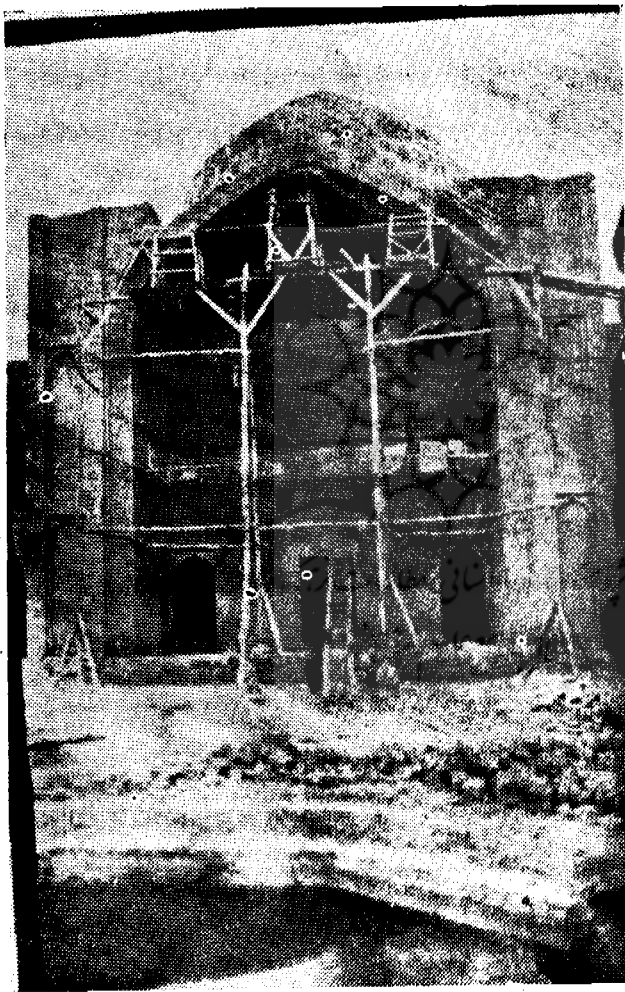
در باره مسجد ساوه

با اظهار سپاسگزاری از توجه مخصوصی که درباره مسجد جامع ساوه مبذول فرموده‌اند و ضمن درج معروضه قبلی این اداره مجدداً نظریات دانشمند محترم آقای یغمائی را نسبت به تعمیرات بنای تاریخی مزبور مذکور داشته‌اند بر خود فرض و واجب دید دو نکته زیر را در جواب شرح مرقوم طی شماره پنجم سال ششم (مرداد ۱۳۳۲) معروض دارد:

۱ - اشاره که به طرز تفکر کسانی که از اقدام مرحوم ظل السلطان در ویران ساختن آثار عهد صفویه دفاع مینمایند شده بود نمود بالله اگر قصد کمترین اهانت به محضر دانشمند عارفی چون مدیر محترم آن مجله داشته است - طرز تفکر و روحیه شخصی که تمام عمر را در خدمت صادقانه فرهنگ گذرانیده و در سوانح ایام همیشه به ثبات قدم در تعقیب هدفهای معنوی و فرهنگی بی شائبه خویش شاخص گردیده است بجهت نحو قابل قیاس با افکار و روحیات شاهزاده سفاک بی باکی خواهد بود که در راه حکمرانی و کامرانی خود نه برای جان مردم و زندگانی عائله های پرباشان ارزشی قائل بوده و نه به یاد کارها و آثار تاریخی یعنی مظاهر فرهنگ و هنر اجدادی این مرز و بوم واقعی مینهادد است.

اگر اشاره به این مطلب نمود فقط بدین لحاظ بود که کسانی که برای خرابی آثار تاریخی ذیقیمت اصفهان با مر مرحوم ظل السلطان دنبال علت میگردند و راهی جهت عذر گناه غیر قابل بخشایش او میجویند باین علت هم مستمسک میشوند که چون نگهداری این آثار مشرف بانهدام با اوضاع مالی و شرایط دیگر کشور وفق نمیداد او هم ناچار بخراب کردن این ابنیه گردیده است و متأسفانه در هر زمان از جمله زمان حاضر هم این علت و بهانه در ظاهر کار جلب اذهان را میکنند و ممکن است در سر نوشت ابنیه تاریخی ایران تأثیر پیدا کند - بدین علت بود که در پایان توضیح شماره گذشته اشاره بآن نمود و گر نه علاقه مدیر محترم آن مجله و طرز تفکر او درباره ابنیه تاریخی همین بس که یک دیدار کوتاه یکروزه از ساوه و مسجد جامع آنجا محرك تعقیب و تأکید

اگر و تهیه مقالاتی در راه مصلحت و خدمت بنای تاریخی مزبور گردیده است .
 ۲ - به پیروی از هدف مقدس خدمت به همین آثار که محرك آقای یغمائی نیز بوده
 است توضیح میدهد که بسیاری از ابنیه تاریخی ایران هیچگونه نوشته و تزیینات
 کاشیکاری و گچبری و امثال آن ندارد و از این نظر که نقشه و هیئت بنا - طرز ساختمان
 پایهها و ستونها - شیوه طاقهای ضربی آنها و حتی در برخی موارد اعوجاج و قناسی دیوار

مسجد ساوه در حال تعمیر

و بنای موجود که توأم
 با ذوق و سلیقه معمار
 زمان انجام گرفته است
 شایستگی توجه و مطالعه
 را دارد آنها را در شمار
 آثار تاریخی محسوب
 داشته ثبت نموده اند .

فی المثل نمونه
 بسیار مشخص اینگونه
 ابنیه مسجد تاریخخانه
 دامغان است که از بناهای
 قرن دوم هجری بوده
 طرز نصب آجرها در
 ساختمان ستونها و
 همچنین چگونگی انحاء
 طاقهای رومی آن درست
 حد وسط معماری عهد
 ساسانی و عهد اسلامی را
 نشان میدهد - از این

مسجد غیر از تعدادی ستون و چند طاق رومی چیزی باقی نمانده قسمت اعظم طاقهای

آن فرو ریخته است و حقیقهٔ ویرانه‌ای بیشتر نیست همین ولی ستونهای محدود و دو یا سه طاق موجود برای تاریخ معماری ایران سند تاریخی منحصراً و بسیار معتبر و پرجای است و بهر زحمتی بوده از آنها نگهداری شده و میشود و با کمال تأسف نمیتوان از اظهار این مطلب خودداری نمود که دو سال پیش مبلغ دو هزار تومان برای تکمیل تعمیرات این بنای تاریخی حواله شد و رئیس دارائی وقت در دامغان به عنوان اینکه این مسجد کچیری و کاشیکاری و جنبهٔ تاریخی ندارد و باید منافع دولت را حفظ نمود وجه را بجزانه برگشت داد - و کسانی که با وضع شهرستانها و این قبیل دلسوزیهای برخی مأمورین سر و کار دارند درجهٔ حقیقت و معنی واقعی اینگونه اظهارات را درک میکنند و طبیعی است تا موقعی که سر نوشت کارهای علمی بستگی به چگونگی تشخیص و ادراک بعضی مأمورین مالی طمعکار پیدا میکند چنین پیش آمدهائی را باید منتظر بود و سوخت و ساخت .

باری از مرحله دور نشویم - قسمتهای شرقی مسجد جامع ساوه و ایوان غربی آن نیز که مربوط بدورهٔ مغول و از گنبد جنوبی و اصلی مسجد قدیمتر است همین صورت زاد دارد و برای معلوم بودن تحولات مسجد مزبور پس از حملهٔ مغول به شهر تاریخی ساوه مطالعهٔ آنها و حفظ بقایای موجود ضروری شناخته شده است - حتی دیوار شمالی مسجد که فعلاً بصورت کج و معوج در آمده آثاری از دهانه‌های طاقهای شمالی فرو ریخته مسجد را نشان میدهد که باید بحفظ آنها هم توجه نمود و بدین لحاظ خوشبختانه در دو سه سال گذشته سالی هزار تا هزار و پانصد تومان برای استحکام دیوارهای جنوبی و تجدید ساختمان گوشهٔ جنوب غربی مسجد حواله شد و بواسطهٔ عسرت مالی صندوق ادارهٔ دارائی آنجا تمام این مبلغ جزئی بمصرف نرسید لکن طاقهای فرو ریخته و دیوارهای منهدم شدهٔ گوشهٔ جنوب غربی مسجد ساخته شد و به جدیت ادارهٔ فرهنگ آنجا خطر توسعهٔ خرابی که در اینگونه ابنیه همیشه از زوایا و نقاط ضعیف شروع میگردد و در ظرف چند سال خسارات هنگفت غیر قابل جبران وارد میکند از آن محل مرتفع گردید - ایوان جنوبی و بامهای مسجد هم خوشبختانه به همت و جدیت ادارهٔ اوقاف ساوه در سالهای پیش بنحو اساسی مرمت و آندود شده بود - اینک نوبت تجدید ساختمان

تدریجی طاقهای ضلع شرقی و مهمتر از هر کار دیگر تعمیر اساسی کاشیکاری گنبد مسجد مزبور است که امید می‌رود بفرآخور اعتبارات و توفیق اولیای امور در اصلاح وضع عسرت آهیز مالی مبالغ بیشتری حواله گردد و متدرجاً برنامه تعمیرات مسجد مزبور جامه عمل پیوندد.

لازم بتوضیح نیست که تخصیص اعتبار برای هر بنا و هر محل ارتباط با میزان کار ادارات فرهنگ و دارائی آنجا نسبت باینیه تاریخی دارد و اگر اداره کل باستانشناسی احساس نماید که صرف مبلغ بیشتری در ظرف سال برای مسجد جامع ساوه امکان پذیر است مانند اصفهان و قزوین و اردبیل و امثال آنها مبلغ بیشتر دست و پا خواهد نمود ولی با وضع موجود تصور می‌رود مصلحت در اختصاص دادن اعتبار مختصر و تعمیر تدریجی و توجه به عملی شدن امر اساسی گنبد آن باشد.

۴ - از تطویل کلام معذرت می‌طلبید چون مجلهٔ یمنما مورد علاقه و توجه طبقه متفکر و دانش دوست کشور است این اداره وظیفهٔ حتمی خود دانست در قبال اظهار نظر و توجه مدینز محترم آن مجله توضیحات بیشتری معروض دارد و تا آنجا که مقدور باشد در راه اجرای وظائف خود چگونگی امر را جهت خوانندگان محترم آن مجلهٔ وزین روشن سازد. اینک اگر موجبات امر فراهم شد و در مسجد جامع ساوه تعمیرات لازم طبق نظریات این اداره انجام گرفت که زهی خوشبختی و توفیق و اگر احیاناً اشکالات همیشگی مانع اجرای این هدف شد خواه ناخواه خدای نا کرده برخرابی آن افزوده می‌گردد و در درجهٔ آخر ناچار به صرف نظر کردن از تعمیر و تجدید ساختمان بعضی قسمتهای مسجد خواهد شد ولی یقیناً وجه اخیر صورت تحقق نخواهد یافت و انشاءالله تعمیرات بیشتر مسجد آنرا از صورت فعلی خارج خواهد نمود.

در پایان از ابراز لطف و مرحمت که طی شرح مرقوم در شمارهٔ مورد ذکر فرموده‌اند مراتب سپاسگزاری خود را تقدیم میدارد و امیدوار است با لطف پروردگار و همت همکاران گرامی تا حد امکان سعادت خدمتگزاری با آثار تاریخی یعنی گواه فرهنگ کهن و عمیق ایران عزیز نصیب همهٔ ما بشود بمنه و کرمه.

محمد تقی مصطفوی - رئیس ادارهٔ کل باستانشناسی.